

Kansalaisuustestit: Integraatiopuhe ja aika

ANNA BJÖRK

Lokakuussa 2010 Turun Sanomissa julkaistiin uutinen, jonka mukaan Suomen Maahanmuuttoviraston johtaja Jorma Vuorio haluaisi selvityksen, kannattaisiko Suomessa ottaa käyttöön kansalaisuustesti. Hänen mukaansa ”[ka]nsalaisuustestillä nähtäisiin yhdestä kulmasta, kuinka hyvin kotouttaminen on onnistunut” (Turun Sanomat 29.10.2010). Perussuomalaisen kansanedustaja Olli Immonen jätti hallitukselle kirjallisen kysymyksen aiheesta 1.12.2011 (KK 364/2011, 1). Vastauksessaan sisäasiainministeri Päivi Räsänen vetoaa jo päätökseen saatuun selvitykseen, jonka mukaan kansalaisuustestien käyttöön ottaminen vaatii, että hakijoiden tasa-arvoinen asema voidaan taata esimerkiksi iästä, varallisuudesta, koulutustaustasta tai vakavista sairauksista huolimatta. Räsänen myös korostaa Suomen hallituksen linjan perustuvan siihen, ”että mahdollisuus saada Suomen kansalaisuus tukee maahanmuuttajankotoutumista ja yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden tunnetta”, ja että ”tästä syystä hallituksen esitykseen kansalaisuuslain muuttamiseksi ei sisällytetty yhteiskunta- ja historiatietoutta tai arvoja mittaavia testejä”. Räsänen mukaan ”tämänkaltaisten testien nähdään usein mittaavan kotoutumisen onnistumista edellytyksenä kansalaisuuden saamiselle sen sijaan, että ne toimisivat maahanmuuttajan yksilöllisen kotoutumisprosessin tukena” (KK 364/2011, 2–3). Näistä mainituista sekä muutamasta tässä ohitettavasta puheenvuorosta huolimatta julkinen keskustelu testeistä ei Suomessa ole juuri lähtenyt kunnolla käyntiin toisin kuin useassa muussa Euroopan maassa.

Varmasti kuuluisin esimerkki kansalaisuustestiä suosivasta valtiosta on Yhdysvallat, missä testi on

nykyisessä muodossaan ollut käytössä vuodesta 1986. Euroopassa testi on 2000-luvulla paitsi herättänyt keskustelua myös otettu useissa maissa käyttöön. Esimerkkejä on monia, ja käytännöt vaihtelevat muiden muassa näiden maiden välillä: Hollannissa maahan pyrkivän tulee osallistua testiin jo lähtömaassa, kun kyseessä on perheen yhdistäminen. Isossa-Britanniassa testi puolestaan on osa kansalaisuuden hakuprosessia. Saksassa syyskuussa 2008 käyttöön otettu testi koskee Ison-Britannian tavoin niitä, jotka haaveilevat nimenomaan kansalaisuudesta pelkän oleskeluluvan sijaan. Tanskassa on käytössä useita eri testejä.

Näitä tapauksia yhdistää kotouttamisen käsite, jolla on ollut tärkeä rooli näiden maiden testejä kommentoivissa akateemisissa analyyseissa (esim. Ersbøll ym. 2010; Etzioni 2007; Joppke 2010). Kotouttaminen, josta tässä käytän sen vierasperäistä muotoa *integraatio*, on käytössä niin testien vastustajien kuin kannattajienkin argumentaatioissa. Esimerkiksi alla käsiteltävän esimerkkitapauksen perusasetelma on luettavissa myös ministeri Räsänen vastauksesta: Testejä vastustavien mukaan integraatiota tuskin edistetään sillä, että kansalaisuutta hakeville asetetaan lisävelvollisuuksia ja korostetaan yksinkertaisten knoppien opettelua. Kannattajat puolestaan esittävät, että tieto uuden kotimaan asioista edistää samalla myös integraatiota, koska kansalaisuuden hakijan on testin läpäistäkseen sisäistettävä tämä tieto riittävän hyvin (ks. esim. van Oersin (2008) analyysi Hollannin tilanteesta; saksalaisen keskustelun varhaisvaiheista laajemmin Björk (2011)).

Argumenttiin, jonka mukaan kansalaisuustesti edistää integraatiota, liittyy implisiittisesti ajatus

siitä, että tämä edistys on jollain tavalla ”mitattavissa” (miksi muuten vaatia testiä pelkän kurssin sijaan), ja että testin läpäiseminen on signaali tästä. Akateemisessa keskustelussa erityisesti testiä usein edeltävää kurssia on pidetty integraation kannalta merkityksellisempänä kuin itse testiä (esim. Etzioni 2007; Kiwan 2008; White 2008). Tutkijat ovat myös käsitelleet kansalaisuustestejä muista näkökulmista pohkien esimerkiksi kysymystä siitä, millaisia kansalaisuuden käsitteitä on luettavissa esiin itse kysymysluetteloista (Michalowski 2010; van Oers 2008 ja 2010), tai voidaanko testikäytäntöä ylipäättään pitää liberaalin demokratian ideaalien mukaisena (Joppke 2010). Jälkimmäisestä aiheesta käytiin keskustelua myös European Union Democracy Observatoryn EUDO-citizenship -sivustolla, missä akateemiset kommentaattorit Christian Joppken johdolla arvioivat eurooppalaisia versioita testeistä. Puheenvuorot koottiin lopulta toimitetuksi Internet-julkaisuksi vuonna 2010 (Bauböck ja Joppke 2010).

Kansalaisuustestejä voidaan myös tarkastella suhteessa niihin liittyviin debatteihin ja sivuuttaa taroituksellisesti kysymykset testien varsinaisesta sisällöstä tai siitä, edistävätkö ne integraatiota vai eivät. Seuraavassa otan johtajatukseksi debateista esiin nousevien käsitteiden ja niiden merkitysten analyysin ajan näkökulmasta, jolloin poliittinen retoriikka sekä ajan politiikka muodostavat esitykseni kiintopisteet. Esimerkiksi otan Saksan, jossa keskustelu kansalaisuustesteistä aktualisoitui loppuvuodesta 2005 ja kevään 2006 aikana.

Tarkoitukseni on ensinnäkin tarkastella sitä, millaisia suhteita integraation käsitteen kautta luodaan kansalaisen, ei-kansalaisen sekä valtion kategorioiden välille. Erityisesti analyysini perustuu Hessenin osavaltion maapäivillä, eli paikallisen parlamentin istunnoissa, kevään 2006 aikana käytyihin debatteihin. Debatit kansalaisuustesteistä niin Hessenissä kuin muuallakin kytkeytyvät kiistoihin kansalaistamisesta, maahanmuutosta, integraatiosta sekä kansalaisuudesta, joista keskityn ainoastaan mainittuun integraatioon sekä tämän ja kansalaistamisen suhteeseen.

Toiseksi pohdin katsauksessa sitä, mitä ajan politiikan näkökulma tuo keskusteluun integraatiosta, kansalaisuustesteistä ja kansalaistamisesta. Aika politiikan keskiössä tarkoittaa tässä sitä, että tulkinassa eksplikoidaan aineistosta ajan elementtejä. Yleisellä tasolla ymmärrän ajan politiikan kielen osana kysymyksenä siitä, miten menneen, nykyisyy-

den ja tulevan kategorioita hyödynnetään argumentoinnissa ja miten käsitteellisiä elementtejä käytetään suhteessa niihin. Ajan ja politiikan suhteella on pitkä historia ja siitä keskustellaan laajasti (suomenkielinen yleisesitys aiheesta: Lindroos ja Palonen 2000), mutta tässä sivuutan laajemman teoreettisen keskustelun ja tyydyn ainoastaan tuomaan esiin ne ajan figuurit, jotka aineistoni pohjalta katson keskeisimmiksi integraation ja kansalaisuustestien kontekstissa.

Kolmantena tavoitteenani tässä puheenvuorossa on avata integraation käsitettä tuomalla esiin se, millä tavoin eri puhujien käsitykset integraatiosta vaihtelevat esimerkkinä käyttämässäni Hessenin tapauksessa. Testien kasvanut suosio ja niiden innoittamien julkaisujen lisääntyminen kuitenkin mahdollistaa analyysin paikantamisen nimenomaan kansalaisuustestikäytäntöä koskevan keskustelun viitekehukseen. Tässä lähtökohtanani onkin laajemmin itse kansalaisuustesti-ilmiö.

Hessenin keskustelunavaus

Saksalainen keskustelu kansalaisuustestin käyttöönotosta sai alkunsa yksittäisten osavaltioiden aloitteista. Ensimmäinen ja ehdottomasti provokatiivisin avaus tehtiin Baden-Württembergin osavaltiossa loppuvuodesta 2005, missä tietyistä islamilaisista valtioista tuleville kansalaisuuden hakijoille alettiin esittää suullisesti kysymyksiä, joiden paikallinen hallitus katsoi paljastavan hakijan kyvyn ja halukkuuden integroitua saksalaiseen yhteiskuntaan. Kysymysten sisältö herätti raivokasta kritiikkiä julkisessa keskustelussa. Erityisesti arvostelijoiden hampaissa olivat ne kohdat, jotka koskivat sitä, miten hakija suhtautuu naisten työssäkäyntiin, nuorten seurusteluun sekä homoseksuaalisuuteen. Lisäksi kysymyslomakkeen kohdentaminen ainoastaan yhdelle tietylle hakijaryhmälle tyrmättiin syrjivänä.

Baden-Württembergin tapaus sai kuitenkin osakseen myös hyväksyntää sen suhteen, että jonkinlainen kysely hakijan sitoutumisesta Saksan perustuslakiin ja demokraattisiin arvoihin oli järjestetty. Tätä mieltä oltiin myös Hessenissä, missä kristillisdemokraattinen puolue oli tuolloin hallitusvastuussa. Maaliskuussa 2006 Hessenin paikallishallitus esitteli ohjelmallisen kannanottonsa testin käyttöön ottamisen puolesta. Esitys ei ollut lakialoite, vaan – hallituksen edustajien mukaan – pohja, jolle uusi, koko liitto-

valtiota koskeva lakiuudistus voitaisiin perustaa (Hessenin sisäministeriö 2006). Sen tarkoituksena oli toimia keskustelun avauksena maakuntien sisäministerien tapaamisessa myöhemmin samana keväänä ja edistää koko liittovaltion alueella käyttöön otettavan kansalaisuustestin kehittämistä. Kyseessä oli oppaan muotoon kirjoitettu kirjanen kansalaisuutta hakevalle ja se sisälsi myös sata kysymystä, joista kansalaisuudesta koostuisi (Hessenin sisäministeriö 2006).

Muutosehdotusten runkona oli Hessenin kristillisdemokraattien esityksen mukaan integraatiokursin tekeminen pakolliseksi kansalaisuutta hakevalle, tähän olennaisena osana kuuluva kansalaisuudesta sekä vala, jossa hakija vannoi uskollisuutta uudelle isänmaalleen (Hessenin maapäivien pöytäkirjat: *Drucksache* 16/5419). Näistä kaikki olivat uusia käytäntöjä: siihenastisen käytännön mukaan hakijan tuli valan sijaan allekirjoittaa dokumentti, jossa hän vakuutti hyväksyvänsä Saksan perustuslain ja sen demokraattiset arvot sekä noudattavansa näitä kansalaisuuden saatuaan.

Vastaanotto hallituksen kaavailemalle uudistukselle otettiin maapäivillä vastaan vaihtelevasti. Vapaat demokraatit kannattivat kaikkia hallituksen kansalaisuuden hakuprosessiin esittämiä muutoksia. Sosiaalidemokraatit hylkäsivät aluksi ehdotuksen kaikinensa, mutta päätyivät kevään kuluessa kannattamaan ajatusta pakollisesta integraatiokurssista sekä vaatimaan lähinnä sisällöllisiä muutoksia kansalaisuustestiin. Vihreät puolestaan vastustivat kaikkia ehdotukseen liittyviä kohtia sillä perusteella, ettei mitään syytä muutoksiin kansalaisuuslainsäädännön osalta heidän mukaansa ollut (Hessenin maapäivien pöytäkirjat: *Plenarprotokolle* 16/91; 16/99; 16/102). Vastaanotto osavaltion ulkopuolella mukaili enemmän tai vähemmän tätä puoluerajojen mukaista linjaa, mutta toisin kuin Baden-Württembergin tapauksessa, Hessenin keskustelunavausta pidettiin varteenotettavampana (Von Münch 2008, 257). Yhtäältä tämä lienee johtunut siitä, että uudistuksen kohteena olivat kaikki kansalaisuutta hakevat, ei ainoastaan tietystä maista tulevat. Toisaalta myös itse lista muodostui lähinnä Saksan poliittista ja oikeudellista järjestelmää sekä historiallisia ja maantieteellisiä seikkoja koskevista kysymyksistä, minkä voi katsoa sopivan paremmin demokraattisen valtion linjaksi kuin hakijan henkilökohtaiseen arvomaailmaan avoimesti keskittyvän Baden-Württembergin kysymyslistan.

Aika ja integraatiokäsitteet

Ajan näkökulmaa hyödyntäen voidaan Hessenin maapäivien keskusteluista erottaa kolme ajan figuuria, jotka nimeän englanninkielisillä käsitteillä *stability*, *becoming* ja *breakage*. Näiden kolmen elementin ympärille voidaan hahmottaa kolme keskeistä teemaa kansalaisuustestejä koskevista debateista Hessenissä: Ensimmäinen teema (joka siis viittaa *stability*-figuuriin) on perusta, jolle polityn katsotaan rakentuvan (politysta nimenomaan temporaalisesta näkökulmasta ks. Palonen 2003). Se, että on mahdollista lopulta määritellä jonkinlainen ”yhteinen pohja”, josta halutaan pitää kiinni ja jonka perusarvojen katsotaan edustavan muuttumatonta ydintä, on läsnä kaikkien puolueiden argumentaatiossa. Toinen teema (joka puolestaan viittaa *becoming*-figuuriin) on prosessi. Tämä tarkoittaa puhetta kansalaisuuden hakemisesta ja sen myöntämisestä prosessina, jonka kautta yksilö ikään kuin ”kasvaa” rooliinsa tulevana kansalaisena. Kolmas teema (joka taas viittaa viimeiseen figuuriin *breakage*) on siirtyminen. Tämä teema perustuu siihen ajatukseen, että tullakseen hyväksytyksi kansalaisten joukkoon hakijan on tehtävä pesäero menneen ja tulevan välillä, eli luovuttava (ainakin tiettyyn pisteeseen saakka) aiemmista lojaliteeteistaan ja sopeuduttava uuteen tilanteeseensa riittävästi.

Näiden kolmen teeman suhteen voidaan maapäivillä käydyistä debateista erottaa toisistaan kolme erilaista vastausta siihen, millaista integraation käsitettä puolueet käyttävät argumentoinnissaan (vaikka puolueiden käsitykset eroavatkin pääsääntöisesti toisistaan, vihreiden ja sosiaalidemokraattien näkemykset ovat pohjimmiltaan yhteneväiset, mistä syystä niputan ne yhdeksi käsitteeksi). Integraatioretoriikan kautta siis yhdistetään käsitteellisesti toisiinsa kansalaisten, ei-kansalaisten ja valtion kategoriat. Näin keskustellaan samalla niistä ehdoista, joilla hakija voidaan hyväksyä kansalaiseksi.

Vihreiden ja sosiaalidemokraattien näkemyksen mukaan integraatio merkitsee yhteisten sääntöjen ja niiden edustaman arvojärjestyksen noudattamista. Sillä, pitääkö kansalaisuuden hakija jotain toista arvojärjestystä parempana kuin saksalaista demokratiaa, tai onko tämä todella siirtänyt aiemman kotimaansa mahdollisesti tästä eroavat perinteet syrjään yksityiselämässään, ei ole merkitystä niin kauan kuin se ei riko Saksan lakeja tai uhkaa sen yhteiskuntarauhaa. Sama pätee Saksaa koskevan

tiedon hankkimiseen: integraation ei tässä muodossa katsota edellyttävän mitään erityistä historian tai kulttuurin tuntemusta, joskin samanaikaisesti kuitenkin taustalla on oletus, että yksilöllä on riittävän hyvä kielitaito sekä tieto käytännön asioista voidakseen elää yhteiskunnallisesti aktiivista elämää. Sosiaalidemokraattien puheenvuoroissa painotetaan hieman vihreitä enemmän yksilön omien ponnistusten merkitystä integraation takaamiseksi. Kaiken kaikkiaan tämä integraation käsite tarkoittaa myös sitä, että integraatio on ajatuksena mahdollinen myös niiden osalta, jotka eivät kansalaisuutta koskaan ano, vaan asuvat maassa oleskeluluvan turvin. Tällöin valtiolliset rakenteet on luotava sellaisiksi, että ne mahdollistavat institutionaalisen poliittisen osallistumisen jossain määrin myös ilman kansalaisen statusta.

Vapaiden demokraattien näkemys integraatiosta eroaa vihreistä ja sosiaalidemokraateista ennen kaikkea sen suhteen, miten puolue edellyttää yksilön suhtautuvan mainittuihin yhteisiin sääntöihin ja arvojärjestykseen. Vapaiden demokraattien mukaan kansalaisuuden hakijan tulee hyväksyä nämä osaksi omaa elämäänsä sekä arvostaa näitä ensisijaisena vaihtoehtona mahdollisten järjestelmien joukossa normatiivisessa mielessä. Kansalaisuutta tavoittelevan on määriteltävä arvomaailmansa uuden kotimaansa arvoihin sopivaksi, mikä puolueen mukaan vaatii aktiivisuutta tiedon hankinnassa sekä sisäistämisessä.

Kristillidemokraattien käsitys integraatiosta painottaa ajatusta kulttuurisesta yhteenkuuluvuudesta ja yhteisten arvojen ensisijaisuudesta vapaiden demokraattien käsitystä voimakkaammin. Tällöin myös yksilön oletetaan identifioituvan voimakkaasti ja mahdollisimman laaja-alaisesti uuteen kotimaahansa. Tämän käsityksen mukaan uuden kotimaan arvojärjestys näyttäytyy myös selkeämmin vanhan järjestyksen korvaajana kuin muiden puolueiden integraatiokäsitteissä, ja kansalaisuuden katsotaan olevan jotain, jota yksilön tulee aktiivisesti toteuttaa osallistumalla.

Integraation käsitteen keskeisyys sekä sen hyväksytyt asema kansalaisuuspoliittisten ohjelmien päämääränä, eli jonain, jota tulee edistää ja johon tulee pyrkiä, tekee käsitteen problematisoinnista tärkeää. Se, miten integraation käsitettä käytetään kansallisen erityisyyden korostamiseksi politiikkaa tehtäessä, paljastaa sen, miten ajan elementtien kautta luodaan ihmisryhmien välisiä eroavaisuuksia suhteessa valtion ideaaliin. Kuvaamani kolme ajan figuuria ja niihin

viittaavat teemat, jotka keskusteluista esiintyvät, kertovat yhdessä integraation käsitteen kanssa tempo-raalisesta dynamiikasta, joka kansalaisen, ei-kansalaisen ja valtion kategorioiden välille debateissa luodaan. Se, että nämä suhteet ovat muuttuvia sekä poliittisen toiminnan mahdollistavia, on luettavissa integraation käsitteen moninaisista ajallisuuksista.

Lopuksi

Puhuttiinpa sitten kansalaisuustestistä, integraatiotestistä tai kansalaistamitestistä, termiin sisältyy aina ajatus suorituksesta, joka tilanteen mukaan joko hyväksytään tai hylätään. Kansalaisuustestien poliittista merkitystä on vähätelty vetoamalla siihen, että käytännössä sen joka tapauksessa läpäisee suurin osa osallistujista. Lisäksi on tavallista huomauttaa, että testiin voi valmistautua kurssien ja kirjallisuuden avulla, eikä tehtävän näin ollen pitäisi olla ylitsepääsemätön kenellekään, jolla ei fyysistä estettä materiaalien läpi käymiseen ja testiin osallistumiseen ole. Kuitenkin kansalaisuustesti ”sisältää” elementit aiemmin vallinneista käytännöistä, kuten Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla käytössä olleesta lukutaitotestistä tai esimerkiksi Suomessa tällä hetkellä käytettävästä kielitestistä, koska vastaajan oletetaan osaavan sekä lukea että hallitsevan riittävästi uuden maansa kieltä ymmärtääkseen testissä esitetyt kysymykset. Tätä vasten väite siitä, että kansalaisuustestien käyttöön ottaminen olisi ainoastaan pienimuotoinen hallinnollinen toimenpide, kuten Saksan tapauksessa on joskus esitetty, tuntuu epäuskottavalta: Miksi vaatia testiä pelkän kurssin suorittamisen sijaan, jos oletettu läpäisyprosentti on sata?

Suomessa laaja keskustelu testeistä antaa siis vielä odottaa itseään. Suomi tietenkin eroaa maahanmuuttohistorialtaan muista tässä mainituista länsimaista olennaisesti niin maahan pyrkivien kuin jo Suomeen asettuneidenkin määrässä. Tästä huolimatta alussa mainittu ministeri Räsänen vastaus edustaja Immosen kirjalliseen kysymykseen osoittaa sen, miten suomalainen keskustelukin on integraation ja kansalaistamisen osalta kytköksissä tässä mainittuihin eurooppalaisiin esimerkkeihin. Ministerin käytämät perustelut kansalaisuustestien hylkäämisen puolesta noudattelevat Euroopasta tuttuja uria heti vastauksen alkumetreiltä lähtien: Räsänen viittaa 1.9.2011 voimaan tulleeseen kansalaisuuslain muutokseen ”Suomessa pysyvästi asuvien maahanmuut-

tajien yhteiskunnallista osallisuutta ja kotoutumista” edistävänä juuri siksi, että kansalaisuuden saaminen on tehty ”joustavammaksi” (KK 364/11, 3). Tämä perustuu vastauksen mukaan siihen, että ”kansalaisena ulkomaalainen hyväksytään yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi tähän liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen” (mt., 3). Näin ollen ministerin vastaus perustuu mainittuun argumenttiin, jonka mukaan kansalaisuuden myöntämistä tulee ajatella integraatioprosessia edistävänä vaiheena, ei sen päätöspisteessä saavutettavana palkintona. Kun tutkimukset vielä viittaavat siihen, että erilaisten testikäytäntöjen lisääminen kansalaistamisprosessiin vaikuttaa laskevasti hakijoiden määrään (esim. van Oers ym. 2010, 322), kansalaisuustestin käyttöön ottamisen ei voida katsoa palvelevan peruseriaa, jonka mukaan kansalaistamisella voidaan edesauttaa integraatiota.

Kansalaisuustestin ottaminen käyttöön johtuu tietenkin moninaisista ulko- tai sisäpoliittisista syistä, jotka vaihtelevat maittain. On huomattava, että tässä viitaan, kuten ministeri Räsänen vastauksessaan, ainoastaan keskusteluun *kansalaistamisesta* tai *kansalaisuudesta* ja integraatiosta: erilaisia testejä koskeva poliittinen ja akateeminen debatti liittyy usein myös kysymyksiin pysyvästä oleskeluluvasta tai perheen yhdistämisestä. Esimerkiksi Saksan tapauksessa integraatiokurssi oli jo ollut pakollisena oleskeluluvan hakijoille, ja kansalaisuuden hakijoille oli käytössä kielitesti. Tässä mielessä vuonna 2008 käyttöön otettu kansalaisuustesti sekä siihen liittyvä kurssi voidaan tulkita osaksi hallinnollisten käytäntöjen vähittäistä muuttumista eikä radikaalia paradigman muutosta, kuten eräs kommentaattori (Michalowski 2010, 186) on esittänyt. Vähittäisyys tai hallinnollisuus ei kuitenkaan tee kansalaisuustestistä vähemmän poliittista, joten käytäntöjä, lainsäädäntöä sekä näitä koskevia keskusteluita analysoitaessa on syytä erotella, mihin avainkäsitteisiin tai poliittisiin tavoitteisiin testit milloinkin liitetään. Testin puolustajien argumentit sen integraatiota lisäävästä vaikutuksesta olivat yhtä kovaäänisiä kuin sitä vastustavien väitteet kansalaisuustestin tarpeettomuudesta. Kansalaisuustesti-ilmion kiinnostavuutta lisääkin tämä ristiriita sen yhtäältä hallinnollisen, rationaalisen imagon ja toisaalta sen herättämän kovaäänisen keskustelun välillä.

LÄHTEET

- Bauböck, Rainer ja Joppke, Christian (toim.). 2010. *How liberal are citizenship tests?* EUI working papers. Robert Schuman centre for advanced studies: EUDO Citizenship observatory. http://eudo-citizenship.eu/docs/RSCAS_2010_41.pdf. Luettu 14.11.2012.
- Björk, Anna. 2011. *The politics of citizenship tests: Time, integration and the contingent polity*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ersbøll, Eva, Kostakopoulou, Dora ja Van Oers, Ricky (toim.). 2010. *A re-definition of belonging? Language and integration tests in Europe*. Leiden ja Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Etzioni, Amitai. 2007. Citizenship tests: a comparative, communitarian perspective. *The Political Quarterly* 78:3, 353–363.
- Hessenin maapäivien pöytäkirjat. *Drucksache* 16/5419. <http://starweb.hessen.de/cache/DRS/16/9/05419.pdf>. Luettu 14.11.2012.
- Hessenin maapäivien pöytäkirjat. *Plenarprotokolle* 16/91. <http://starweb.hessen.de/cache/PLPR/16/1/00091.pdf>. Luettu 14.11.2012.
- Hessenin maapäivien pöytäkirjat. *Plenarprotokolle* 16/99. <http://starweb.hessen.de/cache/PLPR/16/9/00099.pdf>. Luettu 14.11.2012.
- Hessenin maapäivien pöytäkirjat. *Plenarprotokolle* 16/102. <http://starweb.hessen.de/cache/PLPR/16/2/00102.pdf>. Luettu 14.11.2012.
- Hessenin sisäministeriö. 2006. *Lehdistötiedote* 21.3.2006. http://www.hmdi.hessen.de/irj/HMDI_Internet?rid=HMDI_15/HMDI_Internet/nav/55b/55b309a2-f163-a401-e76c-d1505eb31b65,53870b97-2e1d-1a01-33e2-dc44e9169fcc,,11111111-2222-3333-4444-10000005004%26_ic_uCon_zentral=53870b97-2e1d-1a01-33e2-dc44e9169fcc%26overview=true.htm&uid=55b309a2-f163-a401-e76c-d1505eb31b65. Luettu 14.11.2012.
- Joppke, Christian. 2010. *Citizenship and immigration*. Cambridge: Polity Press.
- Kirjallinen kysymys 364/2011 vp. Olli Immonen, ps. [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\$APPL=utp_kk&\\${BASE}=faktautpkk&\\${THWIDS}=0.13/1352891653_248780&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?$APPL=utp_kk&${BASE}=faktautpkk&${THWIDS}=0.13/1352891653_248780&${TRIPPIFE}=PDF.pdf). Luettu 14.11.2012.
- Kiwan, Dina. 2008. A journey to citizenship in the United Kingdom. *International Journal on Multicultural Societies*. 10:1, 60–75.
- Hessenin sisäministeriö. 2006. *Leitfaden Wissen und Werte in Deutschland und Europa*. <http://www2.crb.ucp.pt/estudosalemaes/hessen%20wissen%20und%20werte.pdf>. Luettu 14.11.2012.
- Lindroos, Kia ja Palonen, Kari. 2000. *Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia*. Vastapaino: Tampere.
- Michalowski, Ines. 2010. Integration tests in Germany: A communitarian approach? Teoksessa Eva Ersbøll, Dora Kostakopoulou ja Ricky Van Oers (toim.), *A re-definition of belonging? Language and integration tests in Europe*. Leiden ja Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Von Münch, Ingo. 2007. *Die deutsche Staatsangehörigkeit: Vergangenheit – Gegenwart – Zukunft*. Berliini: De Gruyter Recht.
- Palonen, Kari. 2003. Four times of politics: policy, polity, politicking, and politicization. *Alternatives: Global, Local, Political* 28: 2, 171–186.

- Turun Sanomat. 29.10.2010. Maahanmuuttovirasto harkitsisi kansalaisuustestiä. <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/169957/Maahanmuuttovirasto+harkitsisi+kansalaisuustestia>. Luettu 14.11.2012.
- Van Oers, Ricky. 2008. From liberal to restrictive citizenship policies: the case of the Netherlands. *International Journal on Multicultural Societies* 10:1, 40–59.
- Van Oers, Ricky. 2010. Citizenship tests in the Netherlands, Germany and the UK. Teoksessa Ricky Van Oers, Eva Ersbøll ja Dora Kostakopoulou (toim.), *A re-definition of belonging? Language and integration tests in Europe*. Leiden ja Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Van Oers, Ricky, Ersbøll Eva ja Kostakopoulou Dora. 2010. A re-definition of belonging? *Language and integration tests in Europe*. Leiden ja Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- White, Patricia. 2008. Immigrants into citizens. *The Political Quarterly* 79:2, 221–231.